

ZAPISKI IN GRADIVO

OB SESTDESETLETNICI FRANCETA KOBLARJA

Konec novembra preteklega leta je dopolnil šestdeset let književnik in slavist profesor dr. France Koblar, eden najvidnejših in, lahko rečemo, vodilnih slovenskih kulturnih delavcev v dobi med obema vojnama. Čeprav sta bili poglobljeni obliki Koblarjeve pisateljske dejavnosti kritika in esej, potemtako tisto aktivno književno področje, ki ga slavistika — kot veda o jeziku in slovstveni preteklosti — obravnava kot svoj »predmet«, je vendarle hkrati opravil obsežno in tehtno delo tudi na področju literarne zgodovine. Zato in pa, ker je s svojimi prispevki sodeloval tudi pri našem društvenem glasilu, se ga mora ob njegovem življenjskem jubileju spomniti tudi Slavistična revija.

Življenjepisni podatki tega razgledanega in sodobno usmerjenega literarnega in kulturnega delavca nam govore o skromni, a težavni poti, ki jo je moral kakor pred njim že toliko drugih naših pomembnih pisateljev in znanstvenikov prehoditi sin revne družine proletarskega porekla, da se je prebil do izobrazbe in si osvojil eno vidnejših mest v svetu slovenske kulture. Rodil se je 29. novembra 1889 žebjarju v Železnikih na Gorenjskem. Doma je ostal do enajstega leta, nato pa je odšel v Ljubljano, da si — kakor se tega sam spominja v članku Petdeset let (DS 1937) »pri Andreju Kalanu izprosi kosila od ‚Jeranove mize‘ v ljudski kuhinji«. Tu ni dovršil samo osnovne šole, ampak tudi gimnazijo (klasično), ki jo je obiskoval v letih 1903—11, in sicer prva dva razreda na II., ostale pa na I. državni gimnaziji. Od tretje šole dalje je bil tudi gojenec Alojzijevišča, kjer so mu dale »Domače vaje« prvo pobudo ter mu bile hkrati prvo torišče za pisateljevanje. Ko so se zadnje leto alojzniki preselili v Marijanišče, kjer se je v jeseni 1910 odprl konvikt za srednješolce, so osmošolci pod Andrejem Kalanom in Izidorjem Cankarjem ustanovili list Plamen. To leto je tudi prvič stopil v javnost. Razen pesmi, s katerimi se je leta 1910 in 1911 pod psevdonimom Ksaver oglašil v DS, je pisal tudi črtice, večinoma s socialno tendenco, ter jih objavljaj v Slovincu, Gorenjcu in Ilustrovanem glasniku. Prav tako kakor za literaturo pa se je Koblar že v teh dijaških letih navdušil tudi za gledališče, saj je že kot četrtošolec ali petošolec začel pripravljati igre na domačem odru. Po maturi leta 1911 je odšel na Dunaj študirat filozofijo (slavistiko in latinščino). Tu se je pogloblje seznanil s takratnimi evropskimi literarnimi tokovi in gledališčem. V tej dobi je stopil med vidnejše predstavnike takratnega katoliškega mladinskega gibanja v duhu socialnih idej J. Ev. Kreka ter je v dijaškem listu Zora sodeloval med drugim tudi s programatičnimi članki. Toda še preden je dokončal vseučiliške študije, je moral iti na vojsko. Od štirih let, ki mu jih je vzela vojska (1915—1918), je zadnja tri prebil na Poljskem. Po vojni, ko smo Slovenci dobili lastno vseučilišče, je nadaljeval svoje študije v Ljubljani in tu je tudi diplomiral. Že poprej (1919) pa je nastopil svoje prvo vzgojiteljsko mesto na II. državni gimnaziji v Ljubljani (na Poljanah), kjer je ostal profesor slovenščine vse do leta 1946. To leto je bil imenovan za rednega profesorja na novo ustanovljeni Akademiji za igralsko umetnost, kjer je prevzel stolico za zgodovino gledališča, potem ko je poprej predaval dramaturgijo in zgodovino gledališča že tudi na nekdanji visoki šoli za dramsko umetnost pri Glasbeni akademiji v Ljubljani. Poleg

teh službenih mest, ki so v zvezi z njegovim poklicem, pa je profesor Koblar opravljal — in deloma še opravlja — tudi še vrsto raznih drugih funkcij. Tako je bil v letih 1929—32 dramski in kulturni referent pri ljubljanski radijski postaji, v letih 1933—41 pa vodja uprave in programskega ter dramskega in kulturnega referenta. Dolgo vrsto let je bil predsednik Društva slovenskih književnikov. Prav tako je še zdaj odbornik Slovenske Maticice. Posebej pa bo treba oceniti njegovo delo pri reviji *Dom in svet*, ki ga je izvršil bodisi kot dolgoletni urednik, bodisi kot eden najpridnejših in najvidnejših njegovih sotrudnikov.

In tako se nam odpira še druga, najpomembnejša stran njegovega dela. Profesor dr. France Koblar ni samo požrtvovalen ljudskoprosvetni delavec, odličen vzgojitelj in učitelj, razgledan predavatelj in vzoren urednik, ampak tudi in predvsem pisatelj, literarni in gledališki kritik, esejist, slovstveni zgodovinar in prevajalec (iz nemščine in poljščine). Njegovo delo pa ni le mnogostransko, temveč tudi obsežno. Kakor njegovo splošno prosvetno delo, tako lahko občudujemo tudi njegovo delo na področju književne in gledališke kritike ter na področju literarne zgodovine. Motil pa bi se, kdor bi mislil, da to delo predstavlja samo tistih petnajst knjig, pri katerih je sodeloval kot urednik in katere je po večini vse oskrbel bodisi z uvodom bodisi z opombami, kakor tudi še vrsta drugih, ki jih sicer ni sam uredil, a jim je napisal uvod ali spremne besede. Poglavitno delo, tako rekoč njegov življenjski opus, je za zdaj še zakopano v raznih dnevnikih, listih, revijah in zbornikih ter do zdaj še ni bilo v celoti nikjer niti bibliografsko prikazano. In vendarle bi to delo, ki ga predstavljajo Koblarjeve literarne in gledališke kritike, eseji, članki in razprave, opombe, glose in polemike, govori in predavanja, pa najsi bi bilo zbrano ali samo izbrano, predstavljajo prav lepo število knjig tudi s tega področja. Tak izbor bi nam močno olajšal pregled pisateljevega dela, obenem pa bi to delo približal današnjemu rodu. Kako velikansko nalogo je Koblar opravil s svojim književnim delom, čeprav v danih razmerah verjetno ni mogel uresničiti vseh svojih načrtov, spoznamo šele, če pomislimo, da je vse to napisal tako rekoč v svojem prostem času — ki ga povprečen človek po navadi uporabi za počitek in osebno razvedrilo — poleg vsega drugega, poklicno šolskega in splošno prosvetnega dela kot režiser, predavatelj in vodja raznih kulturnih ustanov. Takšno delo je zmožni le silen delavec, ki se zaveda svojega duhovnega poklica in odgovornosti pred narodom, človek plemenite požrtvovalnosti, ki se je ves posvetil kulturnemu delu in zanj živi.

Koblarjevo književno delo — če izvzamemo pesmi in črtice, s katerimi je prav za prav stopil v svet naše literature in ki predstavljajo njegov leposlovni začetek in konec hkrati — je v glavnem kritično. Vendarle pa bi bilo mogoče to delo bodisi po vsebini ali obliki razdeliti na več vrst oziroma skupin. Po obliki prevladujeta med njegovimi spisi kritika in esej; po vsebini ali tematiki pa obsega to delo najrazličnejša področja, predvsem slovstvo, gledališče in splošno, zlasti sodobno kulturno problematiko. Tem poglavitnim vrstam se pridružuje še polemika, informacija, glosa in podobni daljši ali krajši spisi.

Ta bogata žetev je sad tridesetletnega književnega dela, ki ga je France Koblar opravljal od leta 1919, ko se je prècej po vojni, ki loči njegove prve poskuse od ustvarjanja zrelih let, vrnil kot razgledan in samozavesten kritik v našo literaturo, pa nepretrgoma do danes. Tedaj mu je bilo trideset let in bil je poln ustvarjalnega zanosu. Značilno za njegovo prvenstveno dramaturško usmerjenost je, da je bilo prvo delo, s katerim je tisto leto znova nastopil v DS, ocena o drami — *Majcnovi Kasiji* —, napisana v zvezi z njeno uprizoritvijo v Narodnem gledališču (DS 1919, 292). Tudi pozneje prevladujejo med njegovimi literarnimi ocenami, ki jih je odslej priobčeval razen v DS (od 1919—37) tudi še v LZ (1921—22), Slovcu (od 1919 dalje) ter v *Dejanju* (1940), kritike in poročila o dramah, bodisi izvornih ali prevedenih iz tujih jezikov. Koblar je prvi naš kritik, ki je ocenil malone vso izvorno dramsko

proizvodnjo sedanje in minulih dob, od Linhartove Županove Micke do Kreftove prepesnitve Levstikovega Tugomera. Na tem mestu ni mogoče niti približno prikazati tega obsežnega dela, saj bi že samo bibliografski pregled obsegal najbrže več strani. Omenim naj le to, da mu razmišljanja ob novih slovenskih dramah včasih narastejo že kar v blesteč esej, kakor na primer v kritiki Župančičeve Veronike Deseniške (DS 1924, 253), ki je — kakor tudi ocena J. Vidmarja v isti reviji — sprožila precej ostro Pravdo o Veroniki Deseniški (DS 1925, 64). Drugič zopet jih strne v pregledno razpravo o avtorju, kakor nam to kaže spominska študija »Anton Leskovec« (DS 1950) ali pa uvod k Razvalini življenja (SKZ 1946), ki bi mu lahko dali naslov »Finžgar in njegove drame«. Razen z dramo se je Koblar največ ukvarjal s kritiko pripovednih del. Tudi na tem področju je povedal tehtne misli tako o delu naših starejših pripovednikov, ki jih je spremljal posebno ob izdajah naših klasikov, pri katerih je neredko poglobil in bistveno dopolnil naše pojmovanje njihove ustvarjalnosti, kakor tudi o delu mlajših in najmlajših pripovednikov polpretekle dobe, izmed katerih so nekateri doraščali neposredno pod njegovim mentorstvom in o katerih je pogosto povedal prvo in edino kritično besedo. Najdosledneje je menda spremljal delo in razvoj Franceta Bevka, o katerem pač nihče doslej ni toliko napisal kakor prav Koblar. Temu pisatelju je posvetil tudi posebno študijo (DS 1953), v kateri je — po lastni opredelitvi — sklenil vrsto večjih Bevkovih spisov v skupno oceno. Tako je širšo študijo pisal še o Ivanu Preglju (DS 1924) ter prvi v naši kritiki razložil vsebinsko problematiko in slog tega slovenskega pisatelja. Prav tako je posebej pisal o Ksaverju Mešku, najprej ob petdesetletnici »misli ob jubileju« (DS 1924), obširneje pa za pisateljevo šestdesetletnico v razpravi Domovina v delu Ksaverja Meška (DS 1934), zamišljeni kot »podoba časa in zemlje«. To je doslej najtehtnejša analiza Meškovega pojava v naši književnosti. Najobširnejši kritični spis Franceta Koblarja pa predstavlja pregled in označba Finžgarjevega književnega dela, ki ga je napisal za pisateljevo šestdesetletnico (DS 1931). Tudi s tem pregledom je opravil Koblar pionirsko delo ter nam prvi natančneje prikazal ne samo razvoj in rast tega markantnega pripovednika, ampak nam hkrati »odgrnil tudi neposredno okolico, v kateri se je to delo razživelo«. Razen v revijalnih ocenah in v gledaliških poročilih je razpravljal o pisatelju tudi v članku »Stara in nova Naša kri« (S 1926). Posebno mesto Koblarjeve književne dejavnosti zavzemajo razne literarne glose, govori in predavanja, ki jih je pisal ali imel ob priliki raznih kulturnih jubilejev. Tako je na primer pisal ogorčeni in bridki »Prešernov spomin v letu 1925« (DS 1925), ki je značilen kulturnopolitičen dokument, ter imel o pesniku ob stoštridesetletnici njegovega rojstva dve predavanji. Odlomke iz njih je objavil v Dejanju (1940). Prav tako je ob petdesetletnici rojstva Ivana Cankarja napisal gloslo »1876—1926« (DS 1926) ter govoril na spominski akademiji ob dvajsetletnici njegove smrti (Dejanje 1959). Bil je tudi govornik ob proslavi šestdesetletnice Otona Župančiča v Narodnem gledališču (SJ 1958). Ti sestavki se odlikujejo po strnjeni karakteristiki osebnosti in kulturnega okolja, obenem pa predstavljajo blesteče mojstrovine izraza in sloga.

Vendarle pa Koblarja ni zanimala samo sodobna slovenska književnost, temveč tudi naša slovstvena preteklost. Poleg literarne kritike se je že zgodaj začel baviti tudi z literarno zgodovino. Tej panogi se je posvetil posebno v zadnjem desetletju. Toda med njegovim ocenjevanjem sodobnosti in raziskovanjem preteklosti ne smemo prezreti prav tako značilnega slovstvenega vrednotenja, za katerega bi bil morebiti primeren terminus literarno kritična informacija. Semkaj spadata predvsem dva obsežnejša sintetična pregleda slovenske književnosti med obema vojnama: »Slovenska književnost v zadnjih desetih letih« ter »Slovensko leposlovje od l. 1918 do l. 1938«. Prvo poročilo je izšlo v zborniku Leonove družbe »Slovenci v desetletju 1918—1928«, drugo pa v »Spominskem zborniku Slovenije« (1939). Namen teh Koblarjevih razprav je bil, »pokazati splošno podobo slovenskega leposlovja« v drugem in tretjem desetletju in »poiskati tiste sile, ki so oblikovale njegovo rast«.

Cepprav sta te dve razpravi »bolj vrednotenje kot zgodovina sama«, bosta vendar bodočemu literarnemu zgodovinarju lahko v močno oporo ter mu bosta nudili precej gradiva in napotkov, kajti pisatelj se je v njih razen vrednotenja posameznih literarnih osebnosti dotaknil tudi struj in dogodkov, ki so pomembni ne le za literaturo, ampak tudi za politično in kulturno zgodovino. Prav tako pa je Koblar seznanjal s slovensko književnostjo nekatere druge narode. Tako je na primer o petdesetletnici O. Zupančiča poročal ne le pri nas (S in KMD 1928), ampak je tedaj pisal o pesniku tudi v »Slovanský Přehled«, kjer je bil sotrudnik od leta 1928 dalje. Tik pred drugo svetovno vojno je napisal za Hrvate članek o novejši slovenski drami (Novija slovenska drama, Savremenik 1940). Prav tako pa je seznanjal Slovence z osebnostmi in književnimi pojavi drugih, slovanskih in tujih literatur. Ob stoletnici L. N. Tolstaja je pisal o tem ruskem klasiku v DS (1928) in v Slovincu. V prvem poročilu se je posebej ustabil ob Ani Karenini in novejši kritiki o Tolstem. Prav tako mu je stoletnica Henrika Ibsena dala priliko, da se je »spomnil« treh njegovih del iz prve dobe (Brand, Peer Gynt, Cesar in Galilejec); dejansko nam je v čudovito sklenjeni sintezi in s pesniško podobo označil pisatelja in njegovo problematiko. Med temi njegovimi pregledi zaslužijo posebno pozornost še študija o F. Werflu ob njegovi dramatični legendi »Paulus unter den Juden« (DS 1928) ter razpravi o romanu Leonida Leonova »Jazbeci« (DS 1927) in »Cementu« Fjodora Gladkova, o katerem nas je Koblar prvi informiral (DS 1929).

Njegovo slovstveno delo na področju literarne zgodovine se je začelo prav za prav že z ocenami ob izdajah naših klasikov (Prešeren, Jurčič, Tavčar, Maselj-Podlimbarski, Cankar), ob katerih je v marsičem odpiral nove poglede v njihovo delo in problematiko, prav tako pa tudi s prispevki za SBL; tu sodeluje od črke K dalje (Kette) in je poleg nekaterih starejših avtorjev obdelal vse pesnike in pisatelje novejše dobe, pa tudi nekatere gledališke delavce, kar pomeni že do zdaj pol stotine gesel. Med temi prispevki so poleg krajših sestavkov tudi daljše razprave, izmed katerih naj kot posebno izrazito in skrbno pripravljena spisa omenim za starejšo dobo prikaz o življenju, delu in pomenu A. T. Linharta ter študijo o pesniku A. Medvedu. To sta dva odlična zgodovinska in kritična portreta. Sad Koblarjevega dela na tem področju so tudi razne študije in razprave v revijah. Mojstrovina svoje vrste, ki bi jo vzporedil z njegovimi spominskimi govori ob Prešernu, Cankarju in Zupančiču, je »Stoletnica Kranjske Cbelice« (DS 1930), sintetičen literarnozgodovinski esej, v katerem nam je Koblar na njemu svojski, zgoščen in hkrati pesniško sproščen način pokazal kulturno-razvojni pomen tega našega pesniškega almanaha in obenem poudaril njegovo vrednost ne le za tedanji, temveč tudi za sedanji in prihodnji čas. Iz delavnice za razlago J. Stritarja, čigar delo nam je v naslednjih letih predstavil v več zvezkih, in kot prispevek k njegovi osebnosti je v DS (1936) objavil mladostna pisma Josipa Stritarja bratu Andreju. Ob iskanju virov za Zbrano delo D. Ketteja se je поблиže seznanil z »Zadrugo«, o kateri obširneje razpravlja v uvodu in opombah te izdaje. Posebej pa je na osnovi arhivalnega gradiva napisal razpravo »Delo Ivana Cankarja v 'Zadrugi'« ter jo objavil v glasilu Slavističnega društva SJ (1939, 170; 1941, 58). Pisatelj najobširnejši slovstvenozgodovinski prispevek v reviji pa je razprava »Jernej Levičnik in njegova pesnitev 'Katoliška Cerkev'« (Cas 1941). S to izčrpno napisano razpravo o pesnitvi svojega železniškega rojaka, Prešernovega sodobnika in prijatelja, je Koblar ne le bistveno izpopolnil podobo Jerneja Levičnika, čigar ime »bo dobilo v našem slovstvu drugačno ceno«, temveč je dal novo osvetlitev tudi našemu literarnemu prizadevanju ob Prešernu.

Posebno področje slovstvenozgodovinske dejavnosti dr. Franceta Koblarja pa predstavlja urejevanje zbranega ali izbranega dela naših pesnikov in pisateljev starejše in polpretekle dobe. Doslej je v njegovi redakciji izšlo petnajst knjig, od katerih je bilo nekaj izdanih že pred vojno, večinoma pa po osvoboditvi. Te literarno kritične izdaje so se začele z letom 1936, ko je

Koblar za »Cvetje iz domačih in tujih logov« (MD, 10. zvezek) priredil vzorno komentirano šolsko izdajo Jurčičevega Desetega brata ter istega leta uredil XX. zvezek Zbranih spisov I. Cankarja, s katerim se je ta prva monumentalna izdaja klasika slovenske Moderne tudi zaključila. Uvod in opombe v teh dveh knjigah so napovedovali, da lahko pričakujemo od urednika še novih, res skrbno prirejenih izdaj naših pesnikov in pisateljev. Res je kmalu nato izšlo Izbrano delo Josipa Cvelbarja (MD 1938), s katerim nam je Koblar dejansko šele odgrnil podobo nedvomno največjega talenta med mlajšimi slovenskimi književniki, ki so v prvi svetovni vojni padli na bojišču. Tudi »prvi poizkus« Zbranega dela Dragotina Ketteja, čigar življenje in delo je najprej pokazal že v SBL, je izšel pred vojno (Nova založba 1940). Ta izdaja ni samo v več pogledih izpopolnila in popravila obeh Aškerčevih izdaj, temveč je bila sploh šele prva kritična izdaja pesnikovega dela. Vendarle pa se Koblarjevo delo ob Ketteju s to izdajo še ni zaključilo. Pozneje se je k njemu vrnil še dvakrat. Leta 1946 (1947) je v izboru in deloma v novi ureditvi izšla miniaturna izdaja Pesmi pri Slovenskem knjižnem zavodu. Ponovno je priredil — na podlagi novega gradiva in z dostavki tistega, ki je moralo pri prvi izdaji izpasti — tudi Kettejevo Zbrano delo v dveh knjigah, ki sta izšli v Državni založbi Slovenije prav ob petdesetletnici pesnikove smrti (1949). V isti zbirki Zbranega dela slovenskih pesnikov in pisateljev je izdal doslej dva zvezka Zbranega dela Simona Gregorčiča (1947, 1948), ki bo prav tako prvič prineslo vso izvorno in rokopišno pesnikovo ostalino (razen neznanih fragmentov). Posebej je veljalo Koblarjevo slovstvenozgodovinsko raziskovanje tudi J. Stritarju, čigar delo je v več zvezkih uredil tako, da nam je v izboru pokazal in pojasnil najprej Izbor mladinskih spisov (1941, Cvetje, 16. zv.), nato Pripovedne spise (Tiskarna MD v Celju 1946), potem Kritične spise (1948, Klasje, št. 11—12) ter končno Izbrane pesmi (Tiskarna MD 1949). Po vojni je uredil tudi Izbrane novele Milana Puglja ter jim napisal spremne besede (SKZ 1948). V njegovi redakciji — čeprav to ni nikjer navedeno — je izšla tudi zbirka Kmet in stvari (SM 1947), izbor iz pesmi in proze Toneta Sifererja, mnogo obetajčnega mladega književnika, ki so ga med vojno ustrelili Nemci v Mauthausenu. Razen te in miniaturne izdaje Ketteja so vse omenjene knjige opremljene bodisi z uvodom bodisi z opombami (ali z obojem), ki jih je napisal urednik Koblar. Priznati moramo, da so njegove označbe posameznih literarnih osebnosti ali dob ter njihovih socioloških osnov in estetskih prizadevanj dodobra premišljene. Prav tako so zmerom zanimivi in novi tudi njegovi literarno-kritični pogledi in podrobne vsebinske in oblikovne analize posameznih del. Razgledanosti po zgodovinskem gradivu ter strokovni zanesljivosti se pridružujeta umetniška intuicija, izrazit kritičen dar ter nenavadna kultura izraza, kar daje njegovim spisom tudi na tem področju poleg znanstvene temeljitosti še neko posebno življenjsko globino in živost.

Pri tem pregledu smo namenoma prezrli knjige, pri katerih Koblar ni bil urednik, a jim je napisal uvod ali spremne besede. Semkaj spada najprej Tiho veselje (MD 1928), zbirka pesmi Leopolda Turšiča, katerim je napisal Koblar literaren uvod. Predvsem pa zaslužijo pozornost Koblarjevi prispevki v nekaterih zvezkih »Knjižnice slovenskega gledališča« (SKZ) ter »Vezane besede« (SM). Med njimi sta že omenjeni uvod k Finžgarjevi Razvalini življenja (1946) in uvod h Kreftovi prepesnitvi Levstikovega Tugomera (1946) ter spremne besede ob Župančičevih prevodih dveh Shakespearovih dram. Viharja (1942) in Koriolana (1946). Poleg literarnozgodovinskih problemov je Koblarja tukaj zanimala predvsem dramaturgija igre.

In tako se vračamo znova k drami, začetku Koblarjeve literarno kritične dejavnosti, z njo v zvezi pa tudi h gledališču, to je k tistemu področju kulturnega in umetniškega ustvarjanja, ki je Koblarja poleg literature vedno najbolj mikalo in kateremu je posvetil največ svojih moči in sposobnosti. Z gledališčem se je začel že zgodaj ukvarjati, saj je že kot gimnazijec vodil uprizoritve na domačem odru v Železnikih, kjer so imeli odličen, vsestransko opremljen majhen oder. To koristno ljudskoprosvetno delo je opravljal pet-

najst let (od 1908—1925), torej tudi še kot visokošolec in profesor. Pod njegovim vodstvom so dijaki tu uprizorili najboljše slovenske igre, od tujih avtorjev pa n. pr. Shakespeara, Hebbla, Grillparzerja. Koblar je bil predvsem režiser, a tudi igravec in prevajalec (Schiller, Grillparzer). Razen na domačem odru pa je sodeloval tudi pri režiji iger, s katerimi je tedanja Slovenska dijaška zveza s svojimi podružnicami gostovala po raznih krajih Slovenije, in prav tako pri Ljudskem odru v Ljubljani. Tako ljudskoprosvetno in praktično gledališko delo je nadaljeval — le da na širši osnovi — tudi pozneje kot literarni in gledališki referent pri slovenski radijski postaji v Ljubljani (1929—32, 1935—41). Pod vodstvom profesorja Koblarja so tačas v radiu, kjer se je sčasoma osnovala tudi samostojna radijska igralska družina, uprizorili pred mikrofonom skoraj vso izvirno slovensko dramatiko, poleg tega pa tudi večje svetovne igre (Shakespeare, Claudel, Shaw, stari klasiki itd.). Marsikako slovensko dramsko delo je bilo celo prvič uprizorjeno v radiu. (Prim. Spominski zbornik Slovenije, str. 320.)

Teh stvari nisem navedel le zaradi tega, ker nam osvetljujejo širino Koblarjevega delovanja v zvezi z gledališčem, ampak tudi zato, da vidimo, kako je pristopil h gledališki kritiki naravnost iz praktičnega dela za gledališče. Da pa je bil za to delo tudi teoretično dobro pripravljen, dokazujejo njegove kritike same, ki jih je začel pisati leta 1919 v Večerni list, naslednje leto pa v Slovenca in DS (ako ne štejeemo sem že ocene Kasije v prejšnjem letniku). Prav tako pričajo o tem tudi načelni in teoretični članki o drami in gledališču. Leta 1922 je na primer v DS objavil svoje razmišljanje »O drami, gledališču in igralcu« (str. 338), dve leti nato pa je v isti reviji, kateri je bil tedaj že tudi urednik, v članku »Gledališče« postavil vprašanje o bistvu gledališča. Koblar je svojo literarnogledališko dramaturgijo strnil v naslednji stavek: »Literatura je zvezana z gledališčem in gledališče z literaturo; njuno razmerje pa loči fina linija, ki pušča vsakemu svoje bistvo.« To mu je bilo vseskozi vodilo tudi pri njegovih gledaliških kritikah, ki prav tako kakor njegove dramske ocene vsebujejo — poleg analize določenega dela — mnogo tehtnih in pionirskih misli o dramskem in gledališkem ustvarjanju. Te Koblarjeve kritike so ne le razlagale in ocenjevale domača in tuja dramska dela ter njihove uprizoritve na odru ter tako odpirale našemu gledališču nove razglede, ampak so obenem utirale pot tudi naši doslej še nenapisani dramaturgiji. Koblarjeve ocene in razprave bodo za tako delo nedvomno bogat vir misli in pobud. Kar zadeva njegove gledališke kritike, s katerimi je malone dve desetletji spremljal razvoj slovenskega Narodnega gledališča, jih kajpada v okviru tega bežnega in itak nepopolnega pregleda ne moremo izčrpnjeje navajati, saj je Koblar v tem času ocenil skorajda sto izvornih dram, približno enako število slovanskih in več kakor dve sto tujih gledaliških del. Število njegovih gledaliških poročil je seveda še mnogo večje, saj je bilo mnogo del ponovno uprizorjenih v raznih sezonah. A poleg že omenjenih dramaturških razprav ob Finžgarjevih dramah, ob Tugomeru, ob Shakespeareovih dramah — v kolikor so izšle izven okvira gledaliških poročil — naj opozorim le še na zanimivo razpravo »Henri Ghéon: Igravec in milost' in sodobno gledališče« (DS 1934, 390), ki se dotika problematike tako imenovanega laičnega gledališča. Posebno vrsto Koblarjeve gledališke literature predstavljajo igralske podobe ali orisi. Čeprav je igralce večinoma ocenjeval le glede na posamezne kreacije v zvezi z določeno vlogo, torej sproti v okviru gledaliških poročil, je vendarle tu pa tam spregovoril o nekaterih obširneje ter nam pokazal značaj in pomen njihove igrivosti v sintetičnem očrtu. Tako je pisal posebej na primer o Danilu (S 1926), o Milanu Skrbnišku (S 1935), o Polonci Juvanovi (GLLjD 1947/48, 1) ter o Janezu Cesarju (Ljudski igravec, GLLjD, 1947/48, 6). Bolj v poudarek življenja in delovanja so usmerjene kratke biografije gledaliških osebnosti (Levar, Lipah, Podgorska i. dr.), ki jih sestavlja za SBL. Za zgodovino slovenskega gledališča v zadnjih tridesetih letih sta nedvomno važni njegovi razpravi Narodno gledališče (Slovenci v desetletju 1918—1928) in Gledališče (Spominski zbornik Slovenije). Kakor že njegove ocene, posebno

kadar gre za dela starejših ali klasičnih avtorjev, vsebujejo zanimive in dragocene odstavke s področja zgodovine gledališča, tako je Koblar ne le kot predavatelj tega predmeta na Akademiji za igralsko umetnost, temveč tudi kot gledališki pisatelj obdelal že to in ono izbrano poglavje iz zgodovine drame in gledališča, bodisi domače ali svetovne. V »Gledališkem listu slovenskega narodnega gledališča« (1947/48, 1) je objavil, potem ko je že poprej napisal uvod h Kreftovi prepesnitvi, študijo o prvi slovenski tragediji Tugomer. Se dalje v zgodovino naše drame in gledališča je segel z razpravami »Županova Micka' v slovstvu in na odru«, »Garrick-Smole: Varh« in »Kritika ob predstavah Županove Micke«, ki so izšle v »Gledališkem listu Akademije za igralsko umetnost« (1947, št. 3). Isti list je že v prvi številki tega letnika (str. 26) prinesel tudi Koblarjevo razpravo »Nekoliko zgodovine in dramaturgije h komediji Mnogo hrupa za nič«. A to je le ena izmed njegovih študij (gl. tudi GL 1930/31, št. 1 ter tretji in četrti zvezek »Vezane besede«), ki obenem s številnimi dramaturškimi analizami in ocenami ob uprizaritvah Shakespeareovih del v našem gledališču predstavljajo lep prispevek slovenskega gledališkega slovstva o tem največjem dramskem ustvarjalcu vseh časov. Prav tako je Koblar prvi pri nas mislil na to, da bi priredil sintetičen pregled slovenske drame in zgodovine gledališča (prim. napoved v Mladiki).

Ceprav je književno delo, ki ga je ustvaril Koblar kot literarni in gledališki kritik, predvsem izraz avtorjeve osebne nadarjenosti in usmerjenosti, pa vendarle ne smemo prezreti njegove zveze s časom, v katerem je nastalo. Pregled književnosti med obema vojnama nas pouči, da so se v tej dobi ob leposlovnem ustvarjanju prav močno razvile tudi sporedne slovstvene panoge, kakor kritika, esej in slovstvena zgodovina, ter pokazale ne le silen razmah na zunaj, temveč tudi velik napredek na znotraj. Mogočen premik v tej smeri kažejo tudi kritike Franceta Koblarja, ki ga postavljajo v vrsto naših najboljših kritikov novejši dobe. Bil je med njenimi pionirji, saj je kot eden prvih dvignil to panogo našega slovstva iz priložnostnega referata, analitične obnove snovi in impresionističnih osebnih vtisov na višino resnične kritične analize in vrednotenja. S tem je obenem z nekaterimi drugimi našimi kritiki začel praktično dopolnjevati umetnostna teoretika Iv. Prijatelja in Iz. Cankarja. Posebno je njegov novi kritični prijem viden na področju gledališke kritike, kjer še do danes ni našel enakovrednega naslednika. Ne le, da je tudi v teh poročilih prišla do izraza tehtna dramaturška analiza njegovih dramskih kritik, ampak je v njih pokazal zlasti tudi izrazit čut za posebno bistvo gledališke umetnosti ter je enostransko literarno dramaturgijo razširil v celotno literarnogledališko pojmovanje ter na tej osnovi pristopil tudi h globlji kritiki režije in igralskega ustvarjanja, kakor pa smo bili tega vajeni pred njim.

Koblar ne pojmuje umetnosti niti kot zabavno niti kot vzgojno sredstvo, pa tudi ne kot sredstvo idejne agitacije, temveč kot izraz čiste in nepotvorene človečnosti. Zato tudi njenih del ne presoja z apriornimi in tudi ne samo z razumskimi, marveč z osebnostnimi merili doživetja. Njegova kritika je tedaj po svojem značaju oziroma metodi osebna ter izvira iz skladnosti razuma in inspiracije. Vse njegovo delo je izraz sproščene osebnosti, ki ne zajema iz nekih abstraktnih, naučenih pravil, ampak iz bogastva svoje notranjosti. To mu omogoča ne samo adekvatno podoživetje sleherno umetnino, ampak mu hkrati nudi tudi dostojen izraz, s katerim tolmači duha in slog njenega ustvarjalca, ugotavlja na nji napake in vrline ter obenem poišče tudi skrite vzroke, od kod izvira njena sila oziroma nemoč. To je tudi vzrok, da so njegove kritike nenavadno življenjske in prepričevalne. Posebna značilnost teh kritik je včasih njihova zgoščenost. Kakor je bila umetnost po prvi svetovni vojni usmerjena k sintezi, tako se je to prizadevanje nujno moralo pokazati tudi v slogu sodobne kritike. To je bila njena odlika, a hkrati pomanjkljivost, saj taka zgoščena sintetična kritika predpostavlja pri bralcu vse tisto, kar je bilo v poročilih nekdanjih kritikov, ki so radi ostajali pri obnovi zgodbe in opisu snovi, preveč obširno. Tudi pri Koblarju včasih čutimo — in

najbrž on sam tudi — da bi nekatere preveč zgoščene označbe skorajda potrebovale komentarja. Vendarle gre to dostikrat tudi na račun pomanjkanja prostora, posebno pri poročilih v dnevnikih. Toda to so malenkosti. V celoti pa kažejo Koblarjeve kritike veliko literarno in gledališko znanje, združeno s široko sociološko in idejno razgledanostjo, prav tako pa tudi živ psihološki in estetski čut. Po širini znanja, po globini duha, ki ga razodevajo, ter ne nazadnje tudi po visoki kulturi izraza so njegove kritike na evropski višini.

V najtesnejši zvezi s Koblarjevim književnim delom je tudi njegovo uredniško delovanje pri Domu in svetu. To revijo je urejeval, bodisi kot urednik za leposlovje, bodisi kot glavni in odgovorni urednik od leta 1923 do leta 1937, z izjemo dveh letnikov (1931, 1932). Priznati moramo, da je France Koblar tudi kot urednik izvršil pomembno kulturno nalogo. Ko se je leta 1922 pojavila pri DS očitna kriza, ki je imela ne le slučajne, ampak tudi načelne vzroke — povod zanjo so dali nekateri spisi Iv. Preglja, posebno Plebanus Joannes, ki se je zdel mnogim spotekljiv (gl. Slovenci v desetletju 1918—1928, 650), je bil Koblar zaradi svoje literarne razgledanosti in duhovne širine pač najsposobnejši, da tej reviji spet vrne ugled, ki si ga je pridobila po letu 1914, ko je Izidor Cankar nekdanji družinski list povzdignil v umetnostno revijo. Z letom 1923, ko je stopil v uredništvo Koblar, se je list — s preureditvijo Mladike — »tudi formalno oprostil še rahlih družinsko literarnih tradicij« (o. m.). Toda čeprav je bil Koblar v prvi dobi nominalno prav za prav samo urednik »za leposlovje«, je bilo področje njegovega uredniškega delovanja dejansko mnogo širše; to lahko sklepamo na primer iz prvih dveh številkih prihodnjega letnika (1924), od katerih je ena — poleg leposlovja — vsa posvečena slovstveni teoriji, kritiki in literarni zgodovini, druga pa gledališču. Kot urednik in pisatelj je sodeloval pri oblikovanju sodobnih estetskih nazorov in odpiral nove razglede v kulturnem mišljenju. Izhajajoč iz spoznanja, da je »slovenska slovstvena umetnost samo ena«, ne da bi zaradi tega priznaval svetovno-nazorsko »nevtralno umetnost in kulturo«, je poudaril, da tudi katoliški pisatelj »polaga plasti svojega dela v skupno slovensko hotenje«. V tem duhu in v tej smeri je urejeval tudi DS, ki se je prav pod njegovim uredništvom »postavil v sredo javnega življenja zato, da pomlaja in oblikuje slovensko duhovno rast«. Koblar je nedvomno eden izmed tistih urednikov, ki v polnem obsegu razumejo svoj čas in svojo nalogo. Ker je hotel biti »človek neke dobe, ne samo dedič preteklosti, ampak tudi sejalec prihodnosti«, je na stežaj odprl vrata vsemu, kar se je novega in plodnega porodilo v času. Popoln prelom s provincializmom, ki je »smrt vsakega napredka«, in z ozkosrčno preteklostjo izražajo naslednje njegove besede: »Naš majhni domači svet ni več deželica, skozi katero vodijo stezice in pota od domačije do domačije, ampak je kraj, skozi katerega se prav tako lomi svet v svoji celoti kakor na širnih planjavah velikih narodov.« (DS 1933, 5.) Te besede niso pomembne samo za Koblarjevo osebno gledanje, ampak prav tako dobro označujejo mesto, ki ga je DS pod njegovim uredništvom zavzel v našem javnem življenju. Njegov pomen za slovensko kulturo je postajal vidnejši od leta do leta. Lahko rečemo, da nobena druga revija v prvem desetletju po prejšnji vojni ne razodeva tako izrazito in jasno novih smeri in oblik takratnega slovenskega duhovnega, zlasti literarnega življenja izza prevrata. Resda je pri tem uredniku pomagal tudi čas. A nobenega dvoma ni, da je temu dejstvu treba iskati razlage in vzroka ne samo v duhovni usmerjenosti časa, ki je bila kakor še nikoli skladna z idealistično-humanistično smerjo lista, marveč predvsem tudi v širokem razumevanju in sodobni orientaciji uredništva. Že ob DS Izidorja Cankarja je naš slovstveni zgodovinar zapisal, češ da tedaj »postane v našem slovstvenem življenju vodilna dominsvetovska generacija« (Slodnjakov Pregled, 455), kajti »dominsvetovci so bili po čudnem naključju zdaj v umetnosti svobodnejši nego svobodomiselci« (o. m., 456). Te besede veljajo še v večji meri za revijo v času, ko je bil njen urednik France Koblar, vsaj v prvem obdobju. Tako imenovana tretja dominsvetovska generacija, kateri pripada tudi Koblar — čeprav mu je vojna za dalj časa onemogočila

književno delo — je prav tedaj ustvarjala svoja zrela dela, obenem pa je v tem času dozorel tudi mladi rod — rod križarjev, ki ga je vodil sprva Anton Vodnik, pozneje pa Edvard Kocbek. Toda Koblar tega rodu ni le »povedel v slovensko kulturo« (Dejanje 1939, 347), ampak mu je kot uredniku DS pripadla tudi častna zgodovinska naloga, da je stal na čelu znamenite borbe za pisateljsko in človeško svobodo, zaradi katere je prišlo leta 1937 do preloma med naprednimi, demokratično usmerjenimi katoliki in tradicionalnim katoliškim političnim in kulturnim taborom. Tako je s tem revolucionarnim dejanjem — ki je imelo za posledico ustanovitev krščanskosocialistične revije Dejanje — potrdil, kar je napisal ob stoletnici Kranjske Cbelice: »Zgodovinski rezultati iz preteklih dob naj nam zore v življenjsko modrost, da kultura ne potrebuje varuštva, niti se ne more zaupati v varstvo, ker živi iz samozavesti in resničnosti, naše človeške nemirnosti in duhovne borbenosti« (SD 1930, 289).

In tako se nam samo po sebi odpira vprašanje, ki je za razumevanje osebnosti in kulturnega dela Franceta Koblarja bistvenega pomena; to je vprašanje o smislu kulturnega dela. Postavljam ga v tej zvezi zato, ker se ga je pisatelj v svojih kritikah in zlasti v esejih sam tolikokrat dotaknil; mislim celo, da nam je dal v teh razmišljanjih ključ do samega sebe.

Kakor Koblar na področju literarne zgodovine noče biti samo »strokovnjak«, temveč mu gre slej ko prej za globlji pomen in smisel slojstvenega življenja in njegovega razvoja, tako tudi v literaturi in gledališču kljub poudarjanju kvalitete ne gleda »samo« umetnosti, kajti nič mu ni bolj tuje kakor od življenja odmaknjeni estetski in vobče kulturni larpurlartizem. Resda je ena najvidnejših potez na njegovi podobi entuziazem za lepoto. To mu je prirojeno, a je hkrati dediščina njegove mladosti, saj tudi zanj velja, kar je napisal ob petdesetletnici Ks. Meška: »Če tedaj praznujemo danes njegov pomen nekoliko glasneje, kakor so jubileji pri nas v navadi, praznujemo z Meškom vred spomin na čudovito mladost slovenske knjige, svežost in lepoto, ki jo časi in dežele poznajo le redko, spomin na čas od Čaše opojnosti do Samogovorov, od Vinjet do Lepe Vide, od Meškovih Slik in povesti do Matere, na čas Kettejeve in Murnove in Sardenkove knjige, na čas fantovskega moštva Finžgarjevega in spomin na poetiko od Prijateljvega predgovora Murnu do Obiskov Izidorja Cankarja. Bil je to čas lepote same, in kdor jo je tedaj doživel, jo bo nosil s seboj do sentimentalnosti starih let.« Prav tako bi vsaj nekoliko lahko obrnili nanj, kar je o tej dobi in svoji mladosti napisal le nekoliko mlajši Juš Kozak: »Bila so lepa svetla leta. Političnemu življenju smo se odujevali, kultura in umetnost sta nam bila najvišji izraz življenja in edino merilo narodove bodočnosti. Omrežil nas je Cankarjev individualizem, podoživljali smo Župančičeve simbole, iskali v naravi Jakopičevih barvnih razodetij in drhteli ob Lajovčevi „Pod tvojim oknom.“ (Celica, str. 84). In vendarle ni Koblarja nikoli zadovoljevala lepota sama na sebi, ampak je ob nji že zgodaj začutil globlji človeški nemir. In prav to je postala ena najznačilnejših in najpogostnejših variant njegovih razmišljanja o umetnosti. In v tem vprašanju se nam vseskozi v njegovih estetskih nazorih odkriva začuda enotno gledanje, čeprav se je nenehoma razvijalo in poglobljalo. Kakor je že takoj v začetku svoje literarne poti poudaril življenje nasproti shemi, češ »temelj umetnosti katere koli literature je uganka osebnosti« (Zora 1913/14) — tako je ob petdesetletnici DS zapisal: »Ljubezem do ustvarjanja ni igra, ampak najvišji smisel duha, ki teži iz teme k svetlobi, iz kaosa v urejen svet in preko boja k miru« (DS 1937, 5). Tako se je opredelil ne samo proti dekadentnemu larpurlartizmu in naturalizmu, ampak tudi proti idejnostatični, racionalistični Mahničevi estetiki. Medtem ko z ene strani zavrača naturalistični ideal »nevtralne kulture in umetnosti«, zagovarja ob Danteju le tako katoliško umetnost, iz katere bo odsevalo »življenje kot tako« (Zora o. m.). Konkretno pa je pokazal tako življenjsko širino v polemiki ob uprizoritvi Grillparzerjeve »Prababice« v svojem prevodu in režiji, kjer je prvič branil literaturo pred ozkosrčnimi merili: »Žalostno,

da vidimo na odru danes krščanstvo le v svetniških dramah in javen katolicizem v političnem klerikalizmu — v problemih sedanosti in v besedi greh pa že bordelsko igro« (Zora 1912/13, 9; prim. DS 1933, 384). Ali ni to že tisti Kobljar, ki je več kakor trideset let kasneje zavračal podobne napade ob Skvarkinovem »Tujem detetu« (S 1935)?

Toda ta življenjska širina, ki jo Kobljar razodeva bodisi v kritikah ali esejih, nikakor ni le njegova osebna kretanja, ampak je hkrati izraz njegovega življenjskega gledanja in svetovnonazorske zavesti, izraz tistega krščanskega humanizma ali naprednega krščanstva, ki izpoveduje in priznava: »Biti človek v veseljstvu božjega stvarstva se pravi, sprejeti vase vso bolečino in veselje, s popolno tragiko tostranske nedognanosti, z vso duhovno polnostjo in širokim razumom za vse, kar resničnega klije in zori iz človeškega srca« (DS 1933, 5). Od tod izvira njegova velika strpnost in široko razumevanje za vse, kar je resnično in dobro, najsi bo pri komer koli in kjer koli. Ta svoboda pa mu daje obenem pogum, da brezobzirno razgalja laž bodisi tu ali tam, pri ljudeh ali skupinah »istega« nazora ali pri idejnih nasprotnikih ter se bori zoper nazadnjaške sile, ki so kulturi nasprotne in kvarne za njen razvoj. Zato je njegov boj vedno čist in pravičen. Kobljar se zaveda, da ni kultura večja zato, ker je naslonjena na ta ali oni nazor ali ker ustvarja iz njega, temveč tista, v kateri je več človečnosti in ustvarjalne sile. Nič mu ni bolj tuje kakor idejni apriorizem ali slepo pripadništvo. Problem, ki ga poleg umetnosti najbolj zanima in ki se k njemu venomer vrača (gl. razprave Oseba in kultura, Vrednost javnega dela, Navzkrižja in nasprotja), je ravno vprašanje pravno in socialno odgovorne osebnosti; kajti tak »osebnostni človek se odločuje za resnično in dobro iz notranje svobode, zanj svoboda ni pravica do zmote ali hudega; nasprotno, svobodna izbira resničnega in dobrega je za takega človeka najplemenitejša resnica in dolžnost« (DS 1930, 538).

Izraz te zavesti je tudi vse njegovo življenjsko in kulturno delo.

France Vodnik

Csl. *osl̃nq̃ti* „esurire“, slov. *sla* „fames; cupido, libido“
in *snagolten* „avidus“

Csl. *osl̃nq̃ti*, ki je izkazan v srbskem rokopisu Antiohovich pandektov 14. stoletja, je J. Matzenauer, LF 12, 172 izvajal iz *o-sl̃d-nq̃ti* in koren *sl̃d-* je primerjal z germ. *sweld-*, ki ga imajo dan. *sult* „fames“, skand. *sultr* „fames“, šved. *svälta* „fames“ in stvnm. *swelzan*, got. *swiltan* „mori“. Tako glasoslovno kot pomensko ti vzporeditvi ni kaj oporekati. H. Pedersen KZ 39, 429 je h germ. *sweld-* pritegnil še armensko *k'afç* „fames“, ki izvira iz ide. *syldsk'o-*; nadaljnje zveze k srdvnem. *swellen* „giniti, mreti, medleti“ ali k lit. *svilùs, svilti* „žgati“, ki jih navaja S. Feist, Got. Wrb.² 353 pa ne drže ker te besede spadajo h korenu *sygel-* „svetloba, nebo, sonce“ gl. P. Persson, Btrg. II. 579. Miklošič Etym. Wrb. je pod geslom *slu-* 2. *osl̃nq̃ti* vezal s slov. besedo *sla* „esslust“, kar je povzel K. Oštir, WuS. 5, 222, ki pa poudari, da ta zveza drži le za primer, da je *sla* nastalo iz *sl̃lja*, psl. **suld-g̃ā*. Tako bi bil koren *suld-* izkazan v germ., slovanščini in armenščini in bi obsegal ves skrajni sev.-vzhodni ide. rob.

V. Machek, Recherches lex. baltoslave 77 pa je iskal zveze med balt. *su'ā* in slov. *sla*; csl. *osl̃nq̃ti* naj bi pojasnilo veliko pomensko razliko med *sult* in *sla*; balt. *su'ā* pomeni namreč „sok, ki se cedi iz drevesnih skorij; predvsem brezov sok, brezova voda“. Do pomena slov. *sla* bi prišlo po asociaciji z znanim dejstvom, da se ob pojavu lakote v ustih nabere sline; izraz „sline se mu cede“ izraža v slovenščini resda isto kot *sl̃ā*. Zato se Machek kar s težavo odreka domnevi, da je tudi *slina* nastalo iz **sl̃lina*, kar se seveda prav z ničimer podpreti ne dá (gl. Zubatý, Studie a články I. 189). V primeri s komparacijami, ki smo jih zgoraj zabeležili ob korenu **suld-*, je Machkovo vzporejanje tako po glasoslovni, še bolj po prisiljeni pomenski plati nevzdržljivo. Lekov, Slavia 13, 314 se zadovoljuje v